

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 436

**Rachunkowość na rzecz
zrównoważonego rozwoju.
Gospodarka – etyka – środowisko**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kożuchowska
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach:
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-591-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Maria Aluchna, Olga Mikołajczyk: Akcjonariusze vs. interesariusze. Przypadek raportowania zintegrowanego / Shareholders vs. stakeholders. The case of integrated reporting	11
Joanna Antczak: Wypadki chemiczne a bezpieczeństwo ekologiczne / Chemical accidents vs. ecological security	21
Anna Balicka: Sprawozdawczość środowiskowa – światowe trendy ujawniania informacji środowiskowych / Environmental reporting – world trends of disclosure of environmental information	30
Aleksandra Banaszekiewicz, Ewa Makowska: Rewizja finansowa a wiarygodność sprawozdań finansowych / Financial audit vs. financial statements credibility	39
Aurelia Bielawska: Realizacja idei społecznej odpowiedzialności biznesu w rzemiośle / The idea of Corporate Social Responsibility (CSR) in craft	48
Ewa Chojnacka, Jolanta Wiśniewska: Raportowanie danych CSR w Polsce / Reporting on CSR data in Poland.....	55
Marlena Ciechan-Kujawa, Katarzyna Goldmann: Analiza komparatywna wykorzystania i oceny przydatności analizy finansowej w praktyce firm audytorskich i jednostek gospodarczych w Polsce / Comparative analysis of the use and evaluation of the usefulness of financial analysis in the practice of auditing companies and business entities in Poland	64
Anna Dąbkowska: Wpływ raportu Liikanena na zmiany w regulacjach sektora bankowego w Niemczech / The impact of Liikanen report on changes in regulations of the banking sector in Germany	75
Anna Dubel: Analiza porównawcza kosztów adaptacji i zapobiegania zmianom klimatycznym / Comparative analysis of climate mitigation and adaptation costs	84
Justyna Dyduch: Możliwości wykorzystania informacji pochodzących z ewidencji księgowej w środowiskowej analizie finansowej przedsiębiorstwa – wyniki badań ankietowych / Possibility of using information from accounting records in environmental corporate financial analysis – survey research results.....	93
Danuta Dziawgo: Znaczenie raportowania pozafinansowego w opinii indywidualnych inwestorów / Non-financial reporting importance from individual investors' perspective.....	105

Justyna Fijałkowska: Raportowanie informacji niefinansowych zgodnie z nową dyrektywą UE 2014/95/EU jako wyzwanie dla przedsiębiorstw / Non-financial information reporting following UE 2014/95/UE new directive as a challenge for companies	115
Tomasz Gabrusewicz: Wybrane problemy stosowania wyceny w wartości godziwej do wyceny bilansowej / Selected aspects of applying valuation at fair value to balance sheet valuation.....	123
Marzena Hajduk-Stelmachowicz: Pułapki decyzyjne a system zarządzania środowiskowego / Decision-making traps related to the environmental management system.....	133
Dominika Kordela: Crowdfunding w Polsce – koncepcja finansowania społecznościowego / Crowdfunding in Poland – the concept of social financing	143
Angelika Kuligowska, Michał Moszyński, Damian Walczak: Ryzyko oraz jego świadomość w kontekście odpowiedzialności za szkody środowiskowe w Polsce / Risk and its awareness in the context of liability for environmental damages in Poland.....	154
Agnieszka Kurdyś-Kujawska: Ubezpieczenia gospodarcze jako czynnik zapewniający zrównoważony rozwój gospodarstw rolnych / Business insurances as a factor to ensure sustainable economic development of farms ...	163
Małgorzata Kutera: Etyczne aspekty zwalczania nadużyć finansowych / Ethical aspects of combating financial frauds	174
Jan Michalak: Raport strategiczny jako źródło informacji dla inwestorów społecznie odpowiedzialnych w Wielkiej Brytanii. Wyniki badań empirycznych / Strategic report as a source of information for socially responsible investors in UK. Empirical research results.....	186
Joanna Pawłowska-Tyszko: Nowe instrumenty zarządzania ryzykiem w rolnictwie krajów członkowskich UE a rozwój zrównoważony / New instruments of risk management in agriculture of the member states of the EU vs. sustainable development	199
Kamila Prucia: Projekt naukowy jako narzędzie finansowania nauki / A scientific project as a financing tool for science	209
Ksymena Rosiek: Koszty środowiskowe w sektorze wodno-kanalizacyjnym / Environmental costs in water and sewage sector	219
Anna Serwatka: Druk w polskich firmach i na uczelniach oraz jego wpływ na środowisko / Printing in Polish companies and at universities and its impact on the environment	231
Hanna Sikacz: Wpływ CSR na sytuację finansową przedsiębiorstw – przegląd badań / The impact of CSR on the corporate financial performance – a review of research.....	241
Dorota Śładkiewicz, Piotr Wanicki: Istota społecznej odpowiedzialności biznesu w procesie kreowania wartości przedsiębiorstwa / The essence of corporate social responsibility in creating company value.....	253

Monika Sobczyk: W poszukiwaniu wpływu dokonań CSR na wyniki finansowe / Searching the impact of corporate social performance on corporate financial performance	261
Anna Spoz: Wpływ finansyzacji na działalność i sprawozdawczość przedsiębiorstw / The impact of financialization on the model business of enterprises and their financial reporting	270
Lidia Włodarska-Zoła: Venture capital jako źródło finansowania przedsięwzięć innowacyjnych w świetle polityki wspierania innowacyjności / Venture capital as a source of financing innovative undertakings in the light of the policy of supporting innovativeness.....	278
Aleksander Zawadzki, Marlena Rybacka: Falszowanie sprawozdań finansowych w opinii biegłych rewidentów / Financial statements fraud in the opinion of auditors	287
Katarzyna Ziętek-Kwaśniewska: Terminowość płatności w transakcjach między przedsiębiorstwami w Polsce / Punctuality of payments in transactions between businesses in Poland.....	296
Beata Zyznarska-Dworczak: Determinanty rozwoju sprawozdawczości niefinansowej w świetle pozytywnej i normatywnej teorii rachunkowości / Factors development of non-financial reporting in the light of positive and normative accounting theory	307

Wstęp

Idea zrównoważonego rozwoju wzbudza uzasadnioną uwagę zarówno w społeczeństwie, jak i w gospodarce oraz w nauce. Poszukujemy bowiem sposobu na racjonalne funkcjonowanie w złożonej rzeczywistości. Konieczne jest nie tylko naukowe opracowanie zasad zrównoważonego rozwoju, lecz także ich efektywna implementacja w praktyce gospodarczej. Nie bez znaczenia jest przy tym również społeczne poparcie dla idei zrównoważonego rozwoju.

Niewątpliwie problemy w zakresie ochrony środowiska oraz etyki prowadzonego biznesu stanowią ogromne wyzwanie rozwojowe. Nie możemy dopuścić, by stały się one barierą rozwoju naszej cywilizacji. Stąd też obecne koncepcje teoretyczne coraz częściej podkreślają konieczność ograniczania negatywnego wpływu prowadzonej działalności na interesariuszy oraz budowania wartości dodanej – rozumianej dużo szerzej niż dotychczas.

Współczesny świat spogląda na ideę zrównoważonego rozwoju z ogromną nadzieją, ponieważ oznacza ona szansę na zmianę filozofii gospodarowania z poszanowaniem zasad gospodarki rynkowej. Nie możemy tej szansy zmarnować. Ta wspaśniała idea wymaga jednak jeszcze wiele pracy, zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i empirycznym.

Tematów badawczych więc nie brakuje. Środowisko ekonomistów z dyscypliny „finanse”, a w tym „rachunkowość”, od dawna zaangażowane jest naukowo w prace badawcze dotyczące zrównoważonego rozwoju. Jednym z przykładów aktywności i profesjonalizmu naszego środowiska naukowego jest niniejsza publikacja.

W opracowaniu opublikowano wybrane artykuły dotyczące idei zrównoważonego rozwoju w zakresie rachunkowości, których autorami są osoby z uznanych ośrodków naukowych w Polsce. Podkreślam wagę inspirujących treści poszczególnych opracowań. Istotny wkład w naukową jakość publikacji wnieśli także recenzenci. Zgłoszone przez nich uwagi i sugestie podniosły jeszcze wartość naukową opracowania.

Niniejsza publikacja jest naszym wspólnym sukcesem: autorów i recenzentów.

Danuta Dziawgo

Angelika Kuligowska, Michał Moszyński, Damian Walczak

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

e-mails: kuligowska.angelika@gmail.com; moszyn@umk.pl; dwalczak@umk.pl

RYZIKO ORAZ JEGO ŚWIADOMOŚĆ W KONTEKŚCIE ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA SZKODY ŚRODOWISKOWE W POLSCE

RISK AND ITS AWARENESS IN THE CONTEXT OF LIABILITY FOR ENVIRONMENTAL DAMAGES IN POLAND

DOI: 10.15611/pn.2016.436.16

JEL Classification: G22, Q52, Q58, Q59

Streszczenie: Rozwój przemysłu i cywilizacji niesie ze sobą zagrożenie nie tylko dla zdrowia i życia człowieka, ale także dla samego środowiska. O ile szkody materialne są łatwe do odtworzenia, ustalenie i wycena wartości zanieczyszczonego środowiska są z zasady niemierzalne, a często przywrócenie do stanu sprzed szkody niemożliwe. Określając rozmiar szkód z punktu widzenia odpowiedzialności, należy określić koszty niedopuszczenia do powstania zanieczyszczeń, koszty poniesione w celu usuwania skutków zanieczyszczeń oraz przywrócenia środowiska do stanu sprzed zanieczyszczenia. Artykuł ma na celu przedstawienie odpowiedzialności za szkody środowiskowe w Polsce w kontekście ryzyka oraz świadomości tego zagadnienia. Zaprezentowano wyniki badań własnych w ramach projektu badawczego pt. „Ekologiczna ewolucja rynku finansowego (EcoFin)” realizowanego z Bankiem Zachodnim WBK w ramach Santander Universidades.

Słowa kluczowe: ryzyko, świadomość ubezpieczeniowa, szkody środowiskowe, szkody w środowisku.

Summary: The development of industry and civilization brings a threat not only to human health and life, but also to the environment. As far as property damage is easy to replace, the establishment and valuation of environmental pollution is generally unmeasurable, and restoring to the original state before the damage often impossible. Determining the extent of the damage from a liability standpoint, one has to specify both the costs of avoiding possible contamination, the costs incurred in removing the effects of pollution and the costs of restoration to the environment to its state before pollution. The aim of the article is to provide an overview of environmental responsibility in Poland in the context of risk awareness of this issue. We present also the results of our own research in the research project “Environmental evolution of the financial market (EcoFin)” conducted with *Bank Zachodni WBK* of the *Santander Universidades*.

Keywords: risk, insurance awareness, environmental damage.

1. Wstęp

Zakres społecznej świadomości prawnej jest jednym z najważniejszych elementów wpływających na rozwój ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej [Bożek 2013, s. 40]. Poważnym zagrożeniem dla ich rozwoju jest niski poziom, a często wręcz brak wiedzy na temat ponoszonej odpowiedzialności cywilnej. W literaturze przedmiotu dominuje oparty na badaniach pogląd o niskiej świadomości ubezpieczeniowej oraz niskiej wiedzy na temat ubezpieczeń polskiego społeczeństwa [Majewski, Walczak 2013, s. 42–43], choć trzeba przyznać, że na rynku powstało wiele produktów ubezpieczeniowych dedykowanych tym ryzykom.

Zagadnienia będące przedmiotem rozważań analizowane są przede wszystkim przez przedstawicieli nauki prawa ochrony środowiska [Rakoczy, Wierzbowski 2012; Radecki 2007; Stelmasiak (red.) 2009]. Kwestie dotyczące zakresu świadomości społeczeństwa dotyczącej odpowiedzialności za szkody środowiskowe nie są jednak szerzej opisane. Tematyka ta jest istotna, gdyż przesądza chociażby o tym, kto jest zobowiązany do podjęcia działań zapobiegawczych i naprawczych w przypadku zanieczyszczenia gleby, powietrza czy wody: sprawca zanieczyszczenia, władający powierzchnią ziemi czy państwowy (samorządowy) organ ochrony środowiska. Do istotnych przyczyn zmian w prawie ochrony środowiska przyczynia się wzrost świadomości zarówno legislatora, organów stosujących prawo, jak i społeczeństwa, które dąży do zwiększenia działań ochronnych. Istotną rolę odgrywa także dynamiczny rozwój dyscyplin naukowych zajmujących się ochroną środowiska, stan badań nad środowiskiem, jego zagrożeniami oraz sposobami radzenia sobie z nimi [Rakoczy 2012, s. 57–67].

Do zdarzeń mogących skutkować bezpośrednim zagrożeniem szkodą lub samą szkodą w środowisku coraz częściej dochodzi również w Polsce, gdzie są one odnotowywane w rejestrze Głównego Inspektora Ochrony Środowiska. Jak wynika z danych Komendy Głównej Państwowej Straży Pożarnej, liczba incydentów w zakresie ratownictwa ekologicznego wymagających interwencji wzrosła w 2013 r. o 21% w stosunku do 2012 r.

Wraz z rozwojem cywilizacji człowiek coraz silniej wpływa na otaczające go środowisko i zakłóca działanie ekosystemu. M. Kaliski oraz A. Zięba [2002] wskazują, że do zwiększenia intensywności użytkowania środowiska w większym stopniu od wzrostu ludności przyczynia się rozwój techniczny.

Celem artykułu jest przedstawienie odpowiedzialności za szkody środowiskowe w Polsce w kontekście ryzyka oraz świadomości tego zagadnienia. Konieczne wydaje się zbadanie tej tematyki, zwłaszcza że prawo ochrony środowiska stanowi ważny i mocno rozbudowany dział prawa, który obecnie może być zaliczany do jednej z najbardziej dynamicznie rozwijających się dyscyplin tej nauki.

2. Ubezpieczenia w teorii ekonomii

W teorii ekonomii uznaje się, że mechanizm rynkowy nie jest w stanie kształtować społecznie optymalnej skali korzystania z dóbr środowiskowych. Dzieje się tak, dlatego że koszty korzystania ze środowiska nie są włączane do rachunku ekonomicznego podmiotów gospodarujących, tylko przenoszone na społeczność jako efekty zewnętrzne, a koszty mają charakter społeczny. Pozostawiony sam sobie mechanizm rynkowy nie potrafi również wygenerować takiej skali gospodarowania ze środowiska, która byłaby zgodna z fundamentalnym dla koncepcji trwałego rozwoju kryterium międzypokoleniowej sprawiedliwości ekologicznej [Fiedor 2013, s. 11]. Wiąże się to z tendencją do zaniżania przyszłej wartości zasobów, na co wskazywał już R. Solow [1974, s. 1–14] i w konsekwencji – z ich nadmierną bieżącą eksploatacją. Zawodność rynku jest tym większa, iż wiele rodzajów zasobów środowiskowych nie posiada cen rynkowych, co utrudnia działanie rynku także w perspektywie krótkookresowej. Trudność ustalania cen jest typową przypadłością dóbr publicznych, z których konsumpcji nie można nikogo wyłączyć (*non-excludable*), a jednocześnie takich, które pozostają przedmiotem konkurencji (*rivalrous*) w konsumpcji (czyli np. środowiska naturalnego).

Jak zauważa R. Posner [2011, s. 114–115], niektóre zawodności rynku nie mogą zostać skorygowane po koszcie niższym od społecznego kosztu zawodności rynku i wówczas najlepiej je zignorować. Do regulacji zachęcają obszary z wysokimi kosztami zewnętrznymi, a do takich należą zanieczyszczenia środowiska.

Rynek jest tylko mechanizmem, a każdy mechanizm jest zawodny. Mając świadomość niedoskonałości, można próbować je poprawiać. Tutaj pojawia się miejsce dla interwencji państwa. Jeśli rząd nie stworzy żadnej regulacji w celu ochrony środowiska, można założyć, że przedsiębiorstwa nie uwzględnią szkód środowiskowych w kosztach funkcjonowania przedsiębiorstwa, co będzie skutkowało niszczeniem środowiska. Czy brak działania ze strony rządu można nazwać przyczyną? Bardziej sensownie jest powiedzieć, że rząd zawiódł, nic nie robiąc z problemem. Każdy uczestnik rynku osobno nie może przeciwdziałać skutecznie takim skutkom, a ich zagregowane działanie wywoła negatywny efekt dla środowiska. Zawodność rządu doprowadzi zatem do zawodności rynku.

W idealnym świecie, jeśli występowałyby jasno zdefiniowane wyłączne prawa własności do środowiska, to problem „jazdy na gapę” nie występowałby. Środowisko stałoby się dobrem prywatnym i ryzyko środowiskowe nie byłoby już kosztem społecznym. Z uwagi na fakt, że założenia te nie są spełnione, ryzyko degradacji środowiska nie może zostać w pełni efektywnie alokowane, dlatego odpowiednią polityką jest redukcja ryzyka [Siebert 2008, s. 204]. Takie rozwiązanie niesie rynek ubezpieczeń. Rynek ten działa dzięki awersji do ryzyka, gdyż ludzie są skłonni płacić firmie ubezpieczeniowej pewną premię za pewność, iż nie poniosą straty w przyszłości.

W odniesieniu do rynku ubezpieczeń środowiskowych nasuwa się pytanie, dlaczego nie tworzy się on samoczynnie. Do typowych przyczyn nieistnienia rynku na dane dobro czy usługę należą na ogół zbyt wysokie koszty transakcyjne, w tym koszt pozyskania informacji, by uczestniczyć w rynku. Powody leżące po stronie podaży to zbyt wysokie ceny i słaba oferta, po stronie popytu zaś – brak potrzeb i zbyt niski dochód. Potencjalni uczestnicy rynku ubezpieczeń środowiskowych mogą oceniać prawdopodobieństwo wypadku jako zbyt nikłe, by ponieść koszt ubezpieczenia, lub nie zdawać sobie sprawy z zagrożeń wynikających z zanieczyszczenia środowiska.

3. „Zanieczyszczający płaci”

Badając problematykę odpowiedzialności za szkody środowiskowe, nie można pominąć regulacji prawnych tego zagadnienia, a także znaczenia procesu ciągłych zmian przepisów, które wiążą się między innymi z dostosowywaniem prawa polskiego do prawa wspólnotowego. Tematyka ta uregulowana jest w wielu aktach prawnych, zarówno na poziomie prawa międzynarodowego, jak i prawa krajowego.

W procesie dostosowywania prawa polskiego do unijnego największe znaczenie miało przyjęcie Ustawy z 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (dalej: p.o.ś.). Z dniem 1 października 2001 r. zastąpiła ona dotychczas obowiązującą Ustawę z 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska. Nowa ustawa w sposób kompleksowy reguluje zasady ochrony środowiska oraz warunki korzystania z jego zasobów. W doktrynie prawa ochrony środowiska wskazuje się, że ustawa ta jest tylko aktem normatywnym o charakterze systemowym, nie jest jednak kodeksem ochrony środowiska [Stelmasiak (red.) 2009]. Według B. Rakoczego [2010] ustawa nie wyznacza żadnych ram regulacji prawnych polskiego prawa ochrony środowiska, przepisy bowiem tylko ogólnie regulują kwestie ochrony poszczególnych elementów środowiska.

Obecnie najważniejszym aktem prawnym w Polsce regulującym odpowiedzialność za szkody w środowisku jest Ustawa z 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (tj. Dz.U. 2014, poz. 1789 ze zm.) (dalej u.z.s.ś.). Ustawa ta jest wynikiem przyjęcia 21 kwietnia 2004 r. Dyrektywy 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu (OJ L 143, 30.04.2004).

Zasada „zanieczyszczający płaci” (*Polluter Pays Principle*) to jedna z najstarszych reguł w zakresie ochrony środowiska i oznacza, że sprawcy szkód w środowisku powinni ponosić koszty zapobiegania tym szkodom lub naprawiania ich skutków. Tak więc w większości przypadków nie powinno mieć miejsca publiczne finansowanie polityki środowiskowej, płacić za nią powinni bowiem sprawcy zanieczyszczeń, jeśli tylko uda się ich zidentyfikować. Innymi słowy, zasada nakłada na podmiot pełną odpowiedzialność, w tym i materialną, za skutki zanieczyszczenia.

Obowiązek ten ma nakłonić sprawców zanieczyszczenia do korzystania z nowych technologii, które będą w znacznie mniejszym stopniu ingerowały w środowisko.

4. Ubezpieczenie odpowiedzialności za szkody środowiskowe

W celu zobrazowania odpowiedzialności za szkody w środowisku posłuży przykład przedsiębiorcy, który posiada sklep z materiałami do lakierowania samochodów i w trakcie przewozu farb i lakierów z hurtowni do sklepu ulega wypadkowi komunikacyjnemu. Wskutek kolizji samochód transportujący farby stoczył się z drogi i wpadł do jeziora. W konsekwencji rozszczelnienia zbiorników z farbami i lakierami substancje wydobyły się na część gleby oraz do jeziora, powodując zanieczyszczenie gleby, wody oraz zatrucie ryb. Zanieczyszczenie gleby było widoczne od razu, natomiast dopiero po około miesiącu zauważono, że część ryb żyjących w omawianym jeziorze wymarła. W takim wypadku należy określić osoby odpowiedzialne i obowiązane do uprzątnięcia zaistniałych zanieczyszczeń oraz poniesienia odpowiedzialności za daną szkodę w środowisku. Przedsiębiorca jest narażony na wysokie koszty przywrócenia zanieczyszczonego przez siebie środowiska do pierwotnej postaci. Czy dostępne produkty ubezpieczeniowe chronią przed tego rodzaju ryzykiem i jeśli tak, to w jakim zakresie?

Ustawa z 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych w art. 38 ust. 1 pkt 4 wyłącza odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń za szkody polegające na zanieczyszczeniu lub skażeniu środowiska z ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych.

Należy przeanalizować, czy warunki umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej obejmują zakres wynikłej szkody w środowisku. Ubezpieczenie OC jest typowym sposobem ochrony przed roszczeniami osób trzecich wobec posiadacza ochrony ubezpieczeniowej. W przypadku szkód środowiskowych ten rodzaj ubezpieczenia odnosi się do odpowiedzialności za szkody wyrządzone oddziaływaniem na środowisko. Szkada ta może zostać wyrządzona w sposób bezpośredni – szkoda w środowisku lub pośredni – szkody w dobrach osób trzecich. Zakres ochrony jest określony Ogólnymi Warunkami Ubezpieczenia (OWU). Należy zatem przeanalizować warunki dostępnych na rynku ubezpieczeń, aby określić, które rodzaje ryzyka ubezpieczyciele są skłonni przejść. W ubezpieczeniu OC szczególne znaczenie ma definicja wypadku ubezpieczeniowego. Pojęcie to zakłada zazwyczaj nagłość, zewnętrżność przyczyny oraz nieprzewidywalność czynnika powodującego szkodę. Tabela 1 przedstawia część wyłączeń z zakresu ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej poszczególnych zakładów ubezpieczeń.

Jak z powyższej analizy łatwo wywnioskować, intencją zakładów ubezpieczeń jest uniknięcie przyjęcia odpowiedzialności za szkody środowiskowe. Przykładowy zapis z OWU mówi wyraźnie, że zgodnie z art. 28 Allianz nie ponosi odpowiedzialności za szkody: *regulowane przepisami dyrektywy 2004/35/CE o zapobieganiu i za-*

Tabela 1. Wyłączenia z zakresu odpowiedzialności cywilnej oferowane przez zakłady ubezpieczeń

Rodzaj wyłączenia z ubezpieczenia OC ogólnej	Zakłady stosujące dany rodzaj wyłączenia								
	PZU S.A.	TUIR Warta S.A.	STU Ergo Hestia S.A.	TU Allianz Polska S.A.	HDI Asekuracja TU S.A.	InterRisk TU S.A.	Uniqą TU S.A.	Generali TU S.A.	Compensa TU S.A.
Szkody wyrządzone w środowisku	x	x		x		x	x		x
Szkody powstałe wskutek skażenia lub zanieczyszczenia jakichkolwiek elementów środowiska odpadami przemysłowymi lub jakimikolwiek substancjami niebezpiecznymi lub przedostania się do środowiska jakichkolwiek substancji	x	x	x	x	x	x		x	x
Szkody powstałe wskutek powolnego działania czynnika fizycznego, chemicznego, biologicznego lub innego podobnie działającego	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Szkody wynikające z nałożenia kar pieniężnych, odsetek karnych, kar sądowych i administracyjnych	x	x	x	x	x	x	x		x

Źródło: opracowanie za [Doś 2011].

radzaniu szkodom wyrządzonym w środowisku naturalnym. Rynek oferuje bowiem specjalne rozszerzenie odpowiedzialności cywilnej za szkody środowiskowe – tzw. klauzule środowiskowe opłacane za dodatkową składkę, dokupywane są do ogólnego zakresu ubezpieczenia. Wprowadzenie do umowy ubezpieczenia klauzuli środowiskowej może okazać się jednak niewystarczające, gdyż ze swojego charakteru obejmują one zakresem szkody i koszty wynikające ze zdarzenia nagłego, nieprzewidzianego, pojedynczego, tym samym nie obejmują ochroną szkód rozłożonych w czasie.

Należy również w tym aspekcie odnieść się do oceny przedstawionych powyżej kwestii w ocenie społeczeństwa. W przeprowadzonym w 2014 r. reprezentatywnym badaniu własnym zdiagnozowano oczekiwania respondentów w zakresie podmiotu zobowiązanego do naprawienia szkód w środowisku. Jak można było przypuszczać, Polacy oczekują, że w przypadku jakichkolwiek szkód naprawi je sprawca (59,3%), mniejszość uważa, że mogłoby to zrobić państwo polskie. Jednak jednocześnie tylko 3,8% respondentów przyznaje, że kiedykolwiek myślało o zakupie takiego ubezpieczenia (tabele 2 i 3).

Tabela 2. Odpowiedź na pytanie: „Czy uważa Pan(i), że koszty naprawienia ewentualnych szkód w środowisku powinny ciążyć w całości na bezpośrednim sprawcy, czy też na państwie polskim?”

Odpowiedź	Częstość	Odsetek
Na sprawcy	593	59,3
Na państwie polskim	200	20,0
Nie wiem, nie mam zdania	207	20,7
Ogółem	1000	100,0

Źródło: wyniki badań własnych w ramach projektu badawczego pt. „Ekologiczna ewolucja rynku finansowego (EcoFin)” realizowanego z Bankiem Zachodnim WBK w ramach Santander Universidades.

Tabela 3. Odpowiedź na pytanie: „Czy kiedykolwiek myślał(a) Pan(i) o wykupieniu ubezpieczenia na wypadek konieczności naprawienia szkód w środowisku, które może Pan(i) spowodować swoją własną działalnością (np. prowadząc samochód, firmę)?”

Odpowiedź	Częstość	Odsetek
Tak	38	3,8
Nie	962	96,2
Ogółem	1000	100,0

Źródło: jak w tabeli 2.

5. Podsumowanie

Należy skonstatować, że zagadnienia związane z oddziaływaniem na środowisko, pomimo potencjalnie niewielkiego ryzyka dla przeciętnego obywatela lub przedsiębiorstwa, mogą dotyczyć każdego. Jeśli jednak zdarzenie wystąpi, koszty jego likwidacji mogą być znaczne.

Jak wskazują przeprowadzone badania własne, świadomość szczegółowych zagadnień w tym zakresie jest niewielka, w pewnym zakresie wynika to również ze skomplikowanej materii prawnej w tym zakresie.

Nie podlega jednak dyskusji, że należy dążyć do rekompensowania strat w środowisku. Dotychczas często środowisko traktowano jako dobro wspólne, które bezkosztowo można niszczyć. Zwiększenie świadomości w tym zakresie wpływa na wzrost kosztów związanych z przywróceniem środowiska do stanu pierwotnego, a więc posiadanie odpowiedniego ubezpieczenia w tym zakresie będzie coraz istotniejsze.

W przypadku ubezpieczeń środowiskowych występuje wyraźna zbieżność interesów regulatora (w sensie przychodów fiskalnych i zmniejszenia kosztów usuwania zanieczyszczeń) i sektora finansowego, dla którego otwierają się nowe, potencjalnie zyskowne rynki. Brakującym elementem jest popyt, który napotyka barierę słabej świadomości społecznej znaczenia bogactwa natury. Tworzenie rynku wymaga za-

tem skoordynowanych działań ze strony państwa i branży ubezpieczeniowej, które – zdaniem autorów – mogłyby obejmować następujące bodźce:

- stopniowe rozszerzanie obowiązku ubezpieczeń środowiskowych,
- lepszą egzekucję już istniejących przepisów dotyczących karania za zatrucie środowiska (przypisanie kosztów do podmiotów zanieczyszczających),
- szersze korzystanie przez władze z mechanizmu cenowego dla generowania korzystnych efektów środowiskowych (opłaty, podatki),
- nanoszenie praw własności na dobra publiczne,
- promowanie tzw. zielonego konsumeryzmu [Aldridge 2005, s. 100–102],
- kampanie społeczne ze strony branży ubezpieczeniowej,
- szeroko pojętą promocję produktów ubezpieczeniowych.

Dalszy rozwój rynku ubezpieczeń środowiskowych daje poważne szanse na zmniejszenie zawodności rynku w dziedzinie ochrony środowiska. Poprzez umiejętną regulację i działania sektora finansowego można by osiągnąć znaczący postęp w utrzymaniu dobrej jakości środowiska dla życia przyszłych pokoleń. Jednak zmiana percepcji społecznej i modyfikacja zachowania podmiotów gospodarczych i osób fizycznych w celu bardziej proekologicznych zachowań i uwzględniania kosztów środowiskowych stanowić będzie z pewnością długotrwały proces.

Literatura

- Aldridge A., 2005, *Rynek*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa.
- Banaszczyk Z., 2012, *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przy wykonywaniu władzy publicznej*, C.H. Beck, Warszawa.
- Bożek D., 2013, *Obowiązkowe zawodowe ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej*, Copernican Journal of Finance & Accounting, vol. 2, iss. 1.
- Bukowski Z., 2007, *Prawo ochrony środowiska Unii Europejskiej*, C.H. Beck, Warszawa.
- Doś A., 2011, *Ryzyko ekologiczne przedsiębiorstw na rynku ubezpieczeń majątkowych*, Poltext, Warszawa.
- Fiedor B., 2013, *Normatywny charakter koncepcji trwałego rozwoju a potrzeba poszukiwania jej podstaw mikroekonomicznych*, Handel Wewnętrzny, listopad–grudzień.
- Kaliski M., Zięba A., 2002, *Współczesne problemy ochrony środowiska w działalności gospodarczej człowieka*, Wydawnictwo Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN, Kraków.
- Majewski P., Walczak D., 2013, *Świadomość ubezpieczeniowa studentów w aspekcie postrzegania rynku ubezpieczeniowego*, Studia Oeconomica Posnaniensia, vol. 1, nr 11.
- Posner R.A., 2011, *A Failure of Capitalism: the Crisis of '08 and the Descent into Depression*, Harvard College.
- Radecki W., 2007, *Ustawa o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie. Komentarz*, Difin, Warszawa.
- Rakoczy B., 2010, *Umweltschutzgesetz*, C.H. Beck, Warszawa.
- Rakoczy B., 2012, *Koncepcja współczesnego prawa ochrony środowiska a jego dynamiczny rozwój*, Przegląd Prawa Ochrony Środowiska, z. 2.
- Rakoczy B., Wierzbowski B., 2012, *Prawo ochrony środowiska: zagadnienia podstawowe*, Lexis-Nexis, Warszawa.

- Siebert H., 2008, *Economics of the Environment*, Springer-Verlag, Berlin–Heidelberg.
- Solow E., 1974, *The economics of resources or the resources of economics*, The American Economic Review, vol. 64, no. 2; Papers and Proceedings of the Eighty-sixth Annual Meeting of the American Economic Association, may.
- Stelmasiak J. (red.), 2009, *Prawo ochrony środowiska*, LexisNexis, Warszawa.
- Ustawa z 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, t.j. Dz.U. 2013, poz. 1232 ze zm.
- Ustawa z 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, t.j. Dz.U. 2013, poz. 392 ze zm.
- Ustawa z 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie, t.j. Dz.U. 2014, poz. 1789 ze zm.